

Tématické okruhy

1. Mýtus filosofie, věda (mythos, logos)
2. Hlavní filosofické disciplíny a hlavní zdroje filosofie v životě člověka.
3. Předsokratovci: Thálés a Milétská škola, Hérakleitos z Efesu, Pythagorejci, Eleaté (Parmenidés)
4. Sokrates a kulturní předpoklady jeho působení: tragédie a sofistika.
5. Platón (vztah světa idejí a smyslově vnímatelného světa; pojetí poznání; duše; dobro v obci)
6. Aristoteles - jeho význam, hlavní oblasti zkoumání (logika, přírodověda, metafyzika).
Hlavní pojmy (substance, možnost a skutečnost, forma a látka, druhy příčin; "nehybný hybatel").
7. Hlavní motivy antické etiky. Areté a eudaimoniá u Sokrata, Platóna, Aristotela. Návaznost filosofických škol: "Malé sokratovské školy" (kynická, kyrénská), stoa, Epikuros a antický hédonismus.
8. Charakteristika doby helénismu a hlavních myšlenkových proudů: "sokratovské směry" (platonismus a stoicismus), novopythagoreismus, epikurovství
9. Stoicismus, neoplatonismus a křesťanství - styčné body.
10. Aurelius Augustin (vlivy, vztah k platonismu, rozum a víra, teorie iluminace, zlo a svoboda vůle, hodnota hmotného světa)
11. Tomáš Akvinský a recepce Aristotela.
12. Spor o universalie (realismus a nominalismus, pozice Tomáše Akvinského)
13. Novověký racionalismus a empirismus. René Descartes (subjekt, dualismus, skepse a evidence). F. Bacon, J. Locke, D. Hume
14. Filosofie I. Kanta.
15. Pozitivizmus a novopozitivizmus. L. Wittgenstein a filosofie jazyka
16. Filosofie života ("iracionalismus") H. Bergsona
17. Existencialismus (Sartre, G. Marcel, A. Camus)
18. Pragmatismus
19. Fenomenologie a pojem "přirozeného světa" (J. Patočka)

Filosofie

filein (milovat) + **sophia** (moudrost)

- pohled na svět a člověka jako na celek

filosofos - člověk na cestě k pravdě (hledáji)

věda - speciální druh poznání

- má blízko k filosofii

Antická filosofie - souhrn veškerého vědění

- zahrnovala veškeré vědní disciplíny a obory (Aristoteles)

Středověk - oddělené specializované vědy - matematika, astronomie

Novověk - vyčlenění oborů jako psychologie a filosofie (19.st.)

FILOSOFICKÉ DISCIPLÍNY ²⁾

Ontologie - jádro filosofie ("1. filosofie")

- nauka o jsoucnech (ontos) a bytí (logos)

= metafyzika (Aristoteles) - nejteoretičtější a nejvznešenější

- má smysl sama v sobě

- zabývá se zákonitostmi tohoto světa (fyzika) + tím, co leží za světem přírody

(meta) = transcendentní (= přesahnost)

Noetika = gnoseologie

- gnósis (poznání) + logos (věda)

- nauka o poznání - hranice a možnosti lidského poznání, postupy poznávání, objekty

- závisí na ontologických předpokladech

"teorie pravdy" - pravda je sociální konstrukt (= dohoda společnosti) ⇒ znemožňuje rozlišit pravou pravdu a to, s čím se spokojíme

1. názor: "Historii píše vítězové."

2. názor: "Pravda je shoda myšlenky se skutečností." (Aristoteles) - noetika

- přechod do roviny jazyka = jak se vztahují pojmy ke skutečnosti ⇒ shoda tvrzení se skutečností

3. názor - pravda jako základ bytí (vyzařuje z něj) - hodnota krásy, dobra a pravdy

- čl. se musí ke kráse, dobru a pravdě blížít celý svůj život svým chováním

- ontologie

Etika - přiblížení člověka k pravdě ("osvětlení")

- orientuje naše poznání (Aristoteles) - praktická filosofie

- věda o mravnosti a morálce

Filosofická antropologie - antropos (člověk) + logos (věda) = nauka o člověku

- postavení člověka ve světě, lidské bytí

- schopnost sebereflexe (přemýšlení o svém postavení = zahrnuje sebe sama do celku)

- Logika** - nauka o správném myšlení (Aristoteles)
- psychologické kladení otázek, obsahy pojmů
 - dnes - vztahuje se k jazyku jako k nástroji odvozování

VZNIK FILOSOFIE ¹⁾

- Mýtus** (mythos) - princip vztahování se ke světu
- symbolické - vztahuje se k celku, k realizaci obřadů; charakterizuje vztah člověka ke světu, smrti
 - analogické v různých kulturách, staletích, civilizacích ⇒ lidé mají společnou strukturu myšlení, ze které se vyvíjí (souvisí s psychologií nevědomí - Jung)
 - obrazy začlenění člověka do společnosti spojené s určitými představami ⇒ vyprávění (nepodléhá kritice)
- ⇒ v momentě kritiky mýtů (kladení otázek) vzniká filosofie - svět je poznatelný pomocí filosofie (jsme k ní vedeni)
- filomythos - milovníci mýtů; všímali si jevů hodných údivu (předracionální myšlení)
- ⇒ základ filosofie

- Logos** - slovo (řeč zdůvodněná, ne vyprávění)
- "zákon" (etický, božský,...)
 - má být rozumově odůvodněno (vyvrací mýtus - je nepodložen)
 - v křesťanství se vtělil do osoby Ježíše Krista (spojení s utrpením)

- zdroje filosofování: ²⁾

- Údiv na jsoucnem - dívíme se věcem, které jsme dříve neviděli
- Pochybnost (vztahuje se k našemu poznání)
- Poskytuje nám poznání jistotu?
- Nejistota - životní otřes, problém viny, nátlak na osobnost
- vztah k antropologii a později k existencialismu
- přechod od mýtu k filosofii

Antická filosofie

1. PŘEDSOKRATOVSKÉ OBDOBÍ³⁾

- 7. - 5. st. př. n. l.
- období přírodní filosofie - hledání příčiny (pralátky) vzniku světa
- **hýlozoismus** - "živá hmota" - svět vznikl z hmoty, který je živá (ne pasivní)
 - různé názory na látku a podobu země

MÍLÉTSKÁ ŠKOLA (Malá Asie)

Thálés z Milétha - základem světa je voda

- země je deska obklopená vodou
- voda mající božský základ

PYTHAGOREJSKÁ ŠKOLA (Itálie)

Pythagoras - navazuje na náboženské tradice orfismu (převtělování duší) + mystika čísel

- prazáklad = číslo → vznik harmonie, dokonalosti (hudba, umění, vznik krásna)
- pohyb je základ bytí

ELEATÉ

Parmenides, Zenon z Eleje

- absurdita pohybu - pohyb by narušoval dokonalost bytí (opak Herakleita)
- bytí = plnost ⇒ znemožňuje pohyb
- pravé jsoucno je nehybné, trvalé
- Bůh = nehybná prazáklad všeho

aporie - logické paradoxy

HERAKLEITOS Z EFESU (Malá Asie)

- "temný filosof" - obtížně pochopitelný
- pralátka - oheň ("Svět je věčně planoucí oheň.")
- "Nikdy nevstoupíš dvakrát do jedné řeky." - dynamika času, přeměny bytí a jsoucen, nic není stále
- logos (zákon) - je neměnný a určující = řídí běh věcí
 - prostupuje vše (i nás) - zákon uložený v lidském rozumu ⇒ vede nás
 - oheň, který určuje míru

ATOMISTÉ

- vše se skládá z atomů - dále nedělitelných částic, které tvoří určité jsoucno

SOFISTÉ

- všímají si rozdílu mezi právem a morálkou - je to různé v různých městech (relativismus pravdy a morálky)
- definovali, co je "správné" → zpochybňují přirozenost otroctví - otroci nejsou nástroje, ale lidé; otrok nemusí být hloupější
- zabývali se rétorikou a manipulací s lidským vědomím - moudrost člověka odhalíme až rozhovorem

2. KLASICKÉ OBDOBÍ

SOKRATES ⁴⁾

- bytí na cestě, filosofie pravdy
- "Vím, že nic nevím." - definice neplatí vždy, ale věří, že je na dobré cestě k hledání dobra
- smyslem života je cesta za dobrem (které je nedosažitelné)
- = eudaimonismus - smyslem života = blaženost
 - blaženost se dostaví jako vedlejší produkt, nelze ji najít přímo
 - idea dobra
- sofistika - věnoval pozornost sociálně-etickým problémům a myšlení člověka
 - sofistické hodnoty relativizovaly x Sokrates naslouchal nitru člověka - idea "péče o duši"
 - věřil, že v člověku jsou správné představy a ideály, ale chybí mu morální poznání
 - nepoučoval o vznešených pravdách, jen jim pomáhal rodit se z nás → dialogy
 - vedl lidi k přemýšlení
- etický intelektualismus - lidé nehřeší vědomě; rozum x morálka
- daimonion - "vnitřní hlas" (svědomí)
- byl obviněn, že kazí mládež - chtěl, aby mladí lidé přemýšleli, to se ale nelíbilo politikům ⇒ před soud
 - kladl velký důraz na rozum (racionalita)
- etika ctnosti (areté) - cvičením v jedné ctnosti zdokonalujeme i ostatní

Řecká tragédie - Aischilos, Sofokles

- ovlivněna Sokratem
- člověk jedná podle toho, jaký je, ale za to jaký je, si může sám → na základních životních situacích přetváříme svou osobnost
- vztah lidských a Božích zákonů - boží zákon je nadřazený

PLATÓN ⁵⁾

- přechod do roviny metafyziky
- psal dialogy (filosofie = způsob myšlení, ne nauka) a listy (píše přátelům své myšlenky o určitých věcech) - nelze psát o filosofii (nesdělitelnost filosofie) - lze pouze naznačit
- Svět ideí - transcendentní svět
 - dokonalý svět, kterého nemůžeme dosáhnout (naš svět je nedokonalý)
 - přístupný pouze rozumu, ne smyslům
 - *ideje* = podstaty; věčné nehmotné, neměrné, dokonalé
 - nejvyšší idea = idea dobra - vše, co je dobré má v sobě část ideí dobra
- duše - není schopna pravého poznání, kvůli tělesnosti, která ji omezuje → tělo je vězení duše (materiální uspokojení je pro nás přednější než duševní)
- duše pochází ze světa idejí, kde poznává pravdu; když u ní převládá chtění, je uvězněna do smyslového světa → do těla; učení = rozpomínání na svět idejí; zpět se vrací jen ctnostné duše
- Smyslově vnímatelný svět - nedokonalý obraz světa idejí
- Jsoucno - aspekty jsoucna:
 - *jméno* - termín, slovo složené z hlásek (znaků) - obecné
 - liší se v různých jazycích
 - znaky vztahující se k dané skutečnosti
 - odlišuje znak od označovaného
 - *výměr* - výroky, definice
 - *obraz*
 - *vědění* (v duších) - poznání, myšlenkový koncept
 - + *podstata* = idea; skutečná podstata jsoucna, filosofii nelze definovat slovy

Podobenství o jeskyni = pojetí poznání- jsme jako lidé, kteří jsou v jeskyni připoutáni a nemůžou se hýbat → dívají se pouze jedním směrem na stěnu, kde vidí pouze stíny pravé skutečnosti (= náš svět, nedokonalý)

- náš svět je jako stín světa idejí

- *filosof* - ten, kdo je odpoután → venku na světle má pocit bolesti (metafora světla - poznání) → má pocit, že má ostatní poučit → oni mu ale nevěří (stále nevidí ve tmě) - lidé vidí ve tmě rád, mají pocit předvídatelnosti - vyhovuje jim to tak

Ideální stát - vymyslel kvůli nedokonalosti systému, ve kterém žil (požívačný život, uvolněná morálka na Sicílii = "život dobytčat")

- idea jako podstata je důležitější než uplatnění na našem světě

- vládnou filosofové (moudrost), vojáci (statečnost), občané (umírněnost) → pokud se bude každý držet svého a nebude zasahovat do záležitostí druhých, pak to povede ke spravedlnosti (nejdůležitější)

- lze ukázat pouze cestu ("Vím, že nic nevím...") - nelze učit, pouze vést (blízké k náboženství)

ARISTOTELES ⁶⁾

- nepřijímá nauku o ideách → nebyl vyhraněný eudaimonik ani hedonista

- pravou podstatou člověka je duše (je věčná) → nespadá do ideje člověka (přežívá pouze rozumová část duše)

- vychovatel Alexandra Velikého

- oblasti zkoumání: logika, přírodověda, metafyzika

- rozum má nezastupitelné role, funkce, které člověk vytváří využíváním rozumu - čl. má rozum používat

- dobro nám má být dostupné na tomto světě - smysl života nespočívá v hledání dobra, ale v činnosti spojené s ctností (areté)

- udělám-li něco dobrého → blaženost

- nejvyšší hodnota člověka je v moudrosti, rozumu

Etika Nikomachova - deskriptivní etika → hledá v čem spočívá lidská blaženost

- jsou situace, kdy posuzujeme stejný čin různě - pojem dobra má více forem

- nej. dobro = blaženost - čl. jí dosáhle, cvičí-li se v ctnostech

rozumové - vznikají učením

- moudrost, rozvážnost

mravní (etické) – založeny na cviku a zvyku

- umírněnost

láska k sobě

vyšší – usiluje o pravou blažen. (když člověk jedná v souvislosti s ctnostmi, je blažený)

- plní normy → zdokonaluje se → spěje ctnosti → morální člověk → blaženost

- člověk myslí i na ostatní

nižší – neusiluje o naplnění smyslu života (dělá jen to, co je pohodlné)

- stará se pouze o sebe, dává přednost svému prospěchu

- činnost, kterou vykonáváme pomocí vyšší lásky k sobě

- čl. se může snažit, ale v naší moci je pouze nestát se úplně bídým

- všichni jednáme pomocí lásky k sobě, proto jednáme správně

- nezáleží na skutku, ale motivaci

duše - 3 části:

- vyživovací (uspokojení fyz. potřeb)

- smyslová

- rozumová - jediná přežívá

hýlomorfismus - forma (morfé) + tvar látky (hýlé)

- látka - sama je pasivní
- forma vytváří z beztvaré hmoty skutečné věci
 - aktivní, tvořivý princip
- pohyb je proces, ve kterém látka nabývá formy
- představa Prvního hybatele (formy všech forem, příčiny všech příčin) - Boha
 - hybatel (příčina všeho pohybu) je čistá forma, bez látkové součásti → uděluje pohyb pohybujícím se hybatelům

morfé - 1. příčina materiální (hmota)

2. příčina formující - to, co hmotu formuje → forma, tvar

3. příčina působící, účinná (hybná) - to, co jsoucno vyrobilo

4. příčina konečná (finalis) - účelová (telos) → teleologie (věda o cíli, účelů);
vše má svůj účel, cíl, něco, k čemu směřuje → 1. hybatel

entelechie - cíl pohybu, dokončení procesu, naplnění účelu

- látka je pasivní → hybná příčina (hybatel) - rozhýbaná počátečním principem (nehybný) = "Nehybný hybatel" (prvotní příčina) → navazuje křesťanství
→ na to navazuje Tomáš Akvinský (Scholastika) - "Důkazy Boží existence (Cesty k Bohu)"

substance - prazáklad, podstata, ze kterého vznikla jednotlivá jsoucna

možnost - to, co se může uskutečnit

skutečnost - to, co se realizuje (naše cesta); to, co si vybereme z možností

- jen částečně se podílíme na bytí

Bůh = vše; úplně uskutečněné bytí

Hlavní motivy antické etiky (areté a eudaimoniá) ⁷⁾

areté - ctnost

eudaimoniá - blaženost

Sokrates

eudaimoniá - není možné jít přímo za blažeností

areté - ctnosti

rozumové - vznikají učením

- moudrost, rozvážnost

mravní (etické) – založeny na cviku a zvyku

- umírněnost

- na základě jeho učení vznikl hedonismus a eudaimonismus

Platón - areté - idea dobra a ctnosti; ideální stát založený na ctnosti (nejvyšší ctnost = spravedlnost)

eudaimoniá - smysl života není na tomto světě (je transcendentní)

Aristoteles - areté - rozlišuje rozumové + ostatní ctnosti

eudaimoniá - blaženosti dosáhneme pomocí vyšší lásky k sobě

3. HELÉNISTICKÉ OBDOBÍ ^{7) 8)}

- vznik Sokratovských směrů (Aristoteles, Platón, Stoicismus - doba eudaimonismu)

EUDAIMONISMUS

- kynická škola
- askeze, soběstačnost, neotřesitelnost → ataraxiá
- odmítají blaženost (Platón) - hlavní je neotřesitelnost

→ STOICISMUS ⁹⁾

- pěstují ctnosti
 - stoá - stará - Zenon z Kitia; ataraxiá (vše berou s klidem; přijímají pouze nevyhnutelné)
 - střední - helénismus
 - nová (pozdní) - M. Aurelius, Seneca
 - od Platóna přebírají 4 ctnosti
 - hlásají ideál rovnosti lidí → postupně směřují k odstranění otroctví
 - vycházejí z Herakleita
 - logos - prapodstata, rozum (Bůh); řád, kterému se musíme podřídit = povinnosti
 - podílí se na něm každý z nás - každý má kus božství → nemá být zotročován → nadřazenost člověka nad přírodou → rovnost lidí (v řádu kosmu jsme si rovni) → novověk - idea lidských práv
 - "Idea přirozeného zákona" - pokud má člověk v sobě část božského rozumu, nesmí být zotročován
 - láska k sobě se má týkat všech lidí
 - kosmopolitismus = universalismus; světovost bez výlučnosti
- x **Křesťanství** - uznávají 4 Platónské ctnosti

HEDONISMUS (Alexandrie)

- kýrénská škola, Aristippos z Kyrény (aristokrat)
- hédoné – slast, uvolněná morálka (dělali si, co chtěli)
- slast, která člověka neuspokojí → sebevraždy
- člověk nemá víru ve smysl života

→ EPIKUREISMUS

- Epikuros** (Sokrat. žák), kýrénská škola
- slasti jsou v rozporu (jako Aristoteles)
- v souladu s přírodou - hl. je příjemnost → smyslový život → nereálné
- statečně snášel utrpení - umíral ve velkých bolestech
- slasti - *duševní* - nejsou v rozporu → upřednostňuje je *smyslové*
- trvalé slasti není možné dosáhnout → smrt (sebevraždy)
- zahrada - škola přístupná i pro ženy; uzavřená komunita
- sociální hédonismus - spokojenost co největšího počtu lidí

NOVOPYTHAGOREISMUS

- navazuje na Pythagorejce
- základem světa je číslo - pomocí čísel lze vyjádřit jakékoliv jsoučno

STŘEDNÍ PLATONISMUS (Alexandrie)

Filón Alexandrijský - sloučení starozákonných textů s filosofií

extáze - vystavení člověka nad sebe sama

- převod náboženství na filosofií → sblížení myšlenkových směrů

logos - prvorozený syn Boží, prostředník mezi Bohem

ideje - boží myšlenky

- alegorický výklad Bible - Mojžíšův zákon chápe jako alegorii (ve stylu Platonismu)

→ Platón je přijatelný židovské obci

NOVOPLATONISMUS ⁹⁾

Plótinos - určující forma Platonismu pro další století

- vše vychází z "jednoho" - z něhož vyplývají další skutečnosti

- nús = Duch - první veličina vycházející z Jednoho = svět Platónových idejí

- druhá veličina je Světová duše, jejíž součástí jsou všechny duše

- nejnižší veličina = hmota

- v člověku je napětí mezi hmotou a duší - duše se snaží navrátit do vyšší roviny

- člověk má žít asketicky → ovlivnění helenismem

Středověk

KŘESŤANSTVÍ ⁹⁾

2. pol. 1. stol. - základní texty (vyprávěcí charakter), Nový Zákon

přelom 1. a 2. stol. - dopisy Apoštolů (stoické pojmy; příroda = dílo Boží)

2. stol. - Apologetika - Origenes

PATRISTIKA

- období církevních otců - filosofové, kteří byli prohlášeni za svaté

Apologeté - obhájci křesťanství

Origenes - přebírá alegorický výklad Bible

- neslučitelné s křesťanstvím: nauka o převtělování duší (Platón)

- znehodnocování přírody (smysl života je ve vykoupení duše)

- vtělení = negativní (snaha o vymanění se z koloběhu života)

Manicheismus - narušuje monotheismus křesťanst. → dualismus (hmota - zlo x duch - dobro)

Aurelius Augustin ¹⁰⁾ - "Vyznání" - předchůdce moderního existencialismu

- navazuje na tradici novoplatonismu (Platón)

"Věřím, abych porozuměl." - víra je hlavní předpoklad poznání; víra nám objasňuje

otázky, které nedokážeme zodpovědět

- původ zla je ve vůli (křesťanství) - ve svobodné vůli

- máme usilovat o poznání

substance - existuje sama o sobě

- zlo = nedostatek něčeho, nemá substanciální podobu (nemoc - nedostatek zdraví)

+ 3 další ctnosti - víra, láska, naděje

iluminace - velká role lásky - nejvyšší hodnota

pozemská obec - řídí se láskou sobeckou - většinové, neperspektivní

obec boží - láska k Bohu, lidem, etickými hodnotami - je menšinová, ale je pozitivní

silou vývoje lidstva; není ještě vytvořena; vytvoří se až po posledním soudu

- můžeme se na ni připravit pomocí církve

Bůh - nemůžeme ho poznat, ale jsme o něm poučeni - poznání až po smrti

SCHOLASTIKA

- "školní nauka" - rozvoj ve školách → rozumové zdůvodnění víry
- shromažďování a vybírání názorů svých předchůdců → vlastní závěry
- vychází z Bible a překladu Aristotela - velký vliv

spor o univerzálie ¹²⁾

nominalisté - univerzálie jsou prázdná jména, pojmenování jsou jen → jsou po jsoucnech

realisté - platonici; univerzálie jsou před jsoucnech

- univerzálie existují jako modely v boží mysli → pak teprve vznikají jsoucna, která pojmenováváme
- reálná skutečnost

Tomáš Akvinský ¹¹⁾ - mezi nominalismem a realismem (jsou před, v, i po jsoucnech)

- uznává ctynosti 4 + 3
- ctynosti nás směřují k blaženosti
- co člověk chce, v tom vidí dobro - člověk by neměl dávat přednost nižšímu dobru před vyšším
- rozum (přirozený řád) sám nestačí k odhalení principu života; je potřeba také víry (posvátný řád)
- převzal a přeinterpretoval Aristotelovu filosofii

Důkazy Boží existence

1. *Bůh je první hybatel* (Aristoteles) - uvádí svět do pohybu
 - my jsme pohybující i pohybovaní - na konci řetězce je bůh
2. *Bůh jako 1. příčina* - B. je příčinou všech dějů na tomto světě
 - vše vychází od Boha
3. *Bůh jako 1. nutnost* - zapříčiňuje tvoření a rušení jsoucna
4. *Bůh jako nejvyšší dokonalost* - B. je nejdokonalejší - vše tvoří a usměřňuje
 - čl. nemůže být nejdokonalejší, protože je omezený
 - byl stvořen k obrazu Boha, ale porušil pravidla → smrtelný (spěje k zániku)
 - je ovlivňován city a emocemi, omezen smysly
5. *Teologický důkaz* - vše má svůj cíl → jsoucna směřují k Bohu

Renesanční filosofie ¹³⁾

EMPIRISMUS (empirie = zkušenost)

- spoléhá na vnitřní smysly - city, emoce, vztah, intuice + vnější smysly (sluch...)

Francis Bacon

"Vědění je moc" - snaha o obnovení vědy (na úkor přírody) ; *věda* a poznání je základ společnosti

věda - má být technicky využitelná → *technokracie* (vláda vědců = těch, kteří mají nejlepší tech. a vědecké znalosti)

empirismus - základ vědění je ve zkušenosti (empirii) a v *indukci* (od dílčích poznatků docházím k závěrům)

- zamýšlí se nad předpoklady rozumu a poznání
- individualismus - od jednotlivce

zápor - podmanění přírody člověkem (ve prospěch vědy) = *antropocentrismus*

Novověk - 19. století¹³⁾

RACIONALISMUS (ratio = rozum)

- pouze rozumové poznání (ne smysly) - je zárukou pravdy (je od Boha)
- o všem, co je zprostředkované smysly, se dá pochybovat → jediné jisté je to, že jsem myslící bytost ("Myslím, tedy jsem.")
- základ = logika a matematika

René Descartes - 17. stol.

- "Myslím, tedy jsem." - naše existence je podmíněna tím, že myslíme - uvědomujeme si svou existenci; hledá ověření (kritérium pravdy) → *dedukce*
- matematizace - vše lze spočítat (matematik), co není měřitelné, nedá se poznávat
- skepse - kritika smyslové skutečnosti → smysly nás klamou → nejsme schopni pravého poznání → skepse
- pochybovat lze o všem, kromě toho, že jsem myslící bytost
 - pokud vše zpochybníme (to, co není jisté), zbude nám neotřesitelný základ
- racionalismus - základem poznání je rozum (je vrozený) → v rozumu je pravda
- rozum je dar od Boha - je ručitelem pravdy
 - ne každý umí rozum použít → svoboda vůle
- dualismus - jsoucno tvoří dvě nezávislé substance:
- subjekt - *duchovní subst.* - znak: myšlení - čisté myšlení bez tělesných příměsí
 - subjektivní poznání - nereálné (není v objektivní realitě)
 - objekt - *hmotná subst.* - znak: rozlehlost - rozkládá se v prostoru, všude kolem
 - člověk; je nositelem vlastností a působí na vnější svět (objekt), jenž se odráží v jeho poznání
 - rozčlenění těla a duše
- evidence = zřejmost; rozumová evidence → celý svět je zřejmý díky *Bohu*
- navazuje na Platóna - shoda rozumu a skutečnosti (do světa idejí se dostaneme díky pravé skutečnosti)
 - + vrozené ideje
- "Člověk je pán přírody" - rozmach techniky na úkor přírody
- co nemá duši → mechanické

EMPIRISMUS

- základ = indukce

John Locke

- "Nic není v rozumu, co dříve nebylo ve smyslech."
- poznáváme postupně - propojení smyslů a rozumu
 - od jednotlivých skutečností abstrahujeme k obecným pojmům - až časem jsme schopni pochopit to, co vnímáme = princip *indukce*
 - při narození jsme jako "nepopsaný list papíru" - záleží na zkušenosti
- idea - získáváme je smyslovou zkušeností
- jednoduché - získá smysly; vnímáme jen kvality jsoucna = určité vlastnosti - bezprostřední vjem
- kvality - primární - neměnné (relativně) - tvar, velikost, hmotnost...
 - sekundární - pomíjí - poloha, barva, vůně, zvuk
- složené - získá rozumem; obecné pojmy; složené z několika vjemů
- kvalita, kvantita
 - substance - prázeklad jsoucna (kvalit)

David Hume - etika citu

- navazuje na Locka - poznáváme smysly → ideje
- popírá možnost zobecnění všeho (např.: nemohu prokázat smysly příčinnou souvislost - když kopnu do míče, nemusí vždy letět stejně)
- imprese - výsledkem vnímání (dojmy; pocity = citová odezva)
- ideje - nepodložené skutečností → konstrukce rozumu
 - nejsou vrozené, ani poznané - to, co je nepoznané, není skutečné
- to, co prožívám = *imprese*; to, na co vzpomínám = *ideje*
- "Nic nevím, co není v mém vědomí."
- ke všemu dospíváme pomocí smyslů
- nic nelze dokázat absolutně (= 100% vyvrátit, či potvrdit) → myšlenka pravděpodobnosti
- kritika stereotypního myšlení - tvořivost má základ v předpokladu, že co se děje každý den se zítra stát nemusí →
- skepse vůči rozumu (x smysly nelze dokázat abstraktní pojmy) - příčinnost si vymýšlíme
- instinkty - spoléháme se na ně (pravidelnost přírody); biologicky podmíněné
- příčinnost nemá opodstatnění (vycházet z toho, že něco navazuje)

OSVÍCENSTVÍ

- 17. - 19. století
- klade důraz na rozum, pokrok, vědecké poznání
- důraz na lidská práva - důležitý je jednotlivec

IDEALISMUS ¹⁴⁾

- základem světa je idea

I. Kant - německá klasická filosofie

- snaha o syntézu racionalismu a empirismu !
- kritická filosofie - zabýval se poznáním a jeho hranicemi - vychází z historie
- smysly - mají nazírací schopnost - povrchové vnímání
- rozum - rozvažovací schopnost
 - matematika - projekt čistého rozumu (bez smyslů)
- idea - usměrňující princip - usměrňuje rozum, aby jsme neupadaly v omyly
 - *regulativní ideje*: svět, duše, Bůh
- poznání
 - apriorní* - předchází zkušenosti; předem dané, to co máme vrozené (určité myšlenkové struktury, formy)
 - aposteriorní* - po zkušenosti - dodatečně přidané; to, co poznáváme smysly a rozumem - z naší zkušenosti
 - stádia poznání: náboženské (mýtické), metafyzické, pozitivní → pozitivizmus
- nazírací formy - prostor, čas (formy, ve kterých je nám umožněno aposteriorní poznání)
 - + kategorie (nutnost, příčinnost, možnost...) - bez nich také nelze poznávat
 - vlastnosti našeho vnímání
 - apriorní podmínky našeho poznání
- svět - sami ho konstruujeme, není přesně dán → je nám dostupný přes apriorní síť
 - umíme poznat věci pro nás (čas, prostor, myšlen. kateg.), ale ne věci o sobě
- || Platón - nepoznáváme pravé věci, jen jevy, jen povrch skutečnosti
 - hranice poznání - umíme poznat jen určitou stranu věcí
 - svět stínů || fenomény
- dojmy - smyslové (vnější) + vnitřní

POZITIVIZMUS ¹⁵⁾

- positiv = jistý
- spolu s marxismem si dělají nárok na jedinou správnou vědeckou filosofii

August Comte - zkladatel

3 stádia vývoje vědění:

1. *náboženské (teologické)* - nejasné poznání; cíl
 - první a konečné příčiny vidí jako nadpřirozené činitele (= Bůh)
 - nemají co dělat v pozitivním vědění
 2. *metafyzické* - nadpřirozené činitele nahrazujeme abstrakcemi (obecné pojmy)
 - příčinnost
 - ptáme se proč? - opět bez fakt → není pozitivní
 3. *pozitivní* - dává dohromady fakta a jejich zákonitosti → filosofie poznání
 - překonání náboženství a metafyziky → věda
- věda - jediný prostředek poznání

NOVOPOZITIVIZMUS ¹⁵⁾

= logický empirismus - opírá se o zkušenost poznání (Hume)

- vše má být empiricky ověřitelné, nebo alespoň logicky odvoditelné
- navazuje na "Vídeňský kruh" (spolek filosofů) Carnap, Schlick → jejich žáci z novopozit. → analytická filosofie
- navazuje na představu jednotného vědění (opírá se o přírodní vědy)
- filosofie vědy - odmítá metafyziku a pseudopoznání → snaží se to vyloučit
- verifikace - ověření pravdivosti (hl. zkušeností - pozorováním)
 - časem uznání, že pozorování je občas klamné → vznik teorií
 - vysvětlení: "Hory jsou i na opačné straně měsíce." - umíme si to představit, ale nelze ověřit; věta odkazuje na empiricky ověřitelná fakta
 - nelze verifikovat Comtovo 1. a 2. stádium

metoda falsifikace - hypotézy se musí osvědčit v různých oblastech skutečnosti

- metoda vyvrácení
- skepse v předvídání vlivů ve společnosti
- jazyk má logickou strukturu; exist. elementární věty
- fyzikalismus - na bázi fyziky lze redukovat jazyk ve všech vědách
- cogitivní smysl věty - věty nelze ověřit vědecky

→ navazuje Analytická filosofie

Ludwig Wittgenstein

Filosofický traktát (1921) - obsahuje 7 základních tvrzení (1. teze definuje Svět)

jazyk - nelze se zabývat filosofií, nevíme-li, co je jazyk

- jak jazyk funguje, jak se vztahuje ke světu
- o jazyku neuvažujeme, ale pracujeme s ním
- jazyková hra = jazyk má svá pravidla
- snaha očistit jazyk od pseudověd
- jazykem fakt nelze určit hodnotu
- porozumění jazyku není proces, ale schopnost související s naším konáním

svět - souhrn faktů, ne věcí

- vztah jazyka ke světu v *teorii zobrazování* (obraz = model skutečnosti) - aby platila, pak by musely mít jazyky stejnou strukturu
- jsou určité rysy světa, které jazyk musí vyjádřit, ale každý jazyk to dělá jinak
- fakta v logickém prostoru (slova se vztahují různě ke konkrétní věci)

fakta - mezi fakty jsou určité vztahy → můžeme je rozložit na elementární fakta (lehce ověřitelné)

- neuvádí příklady (existuje mnoho možností)

věc - vše, co může být elementem, faktu

- všechny předměty tvoří *logický prostor* (mimo něj nemá nic smysl)

výroková logika - je apriorní ostrou jazyka; co se nevztahuje k faktům není sdělitelné jazykem, který se vztahuje pouze k faktům

- smyslem výroku je zobrazený fakt = to, co se zobrazuje

tautologie - analogicky pravdivá věta bez ohledu na fakta

- věta platí na základě jazyka; A je totožno A

kontradikce - nelpatí v žádném možném světě; něco, co je logicky neuskutečnitelné

filosofie - má vymezovat to, co je myslitelné

- určuje nemyslitelné pomocí myslitelného (jazykově uchopitelného)

logická forma - nelze zobrazit, muselibychom vystoupit ze světa nazírání a to nelze

- co lze říct? → teorie o větě, jazyku a vztahu ke skutečnosti

„Věta je buď logická nebo empiricky ověřitelná.“ - ale jak ověřit tuto tezi, ze které vše vychází? → pouze metodologie doporučení, jak využít; věta vypovídá sama o sobě

→ vše směřuje k mlčení

- za traktátem leží jazykově nevyjádřitelná, nedostupná oblast → smysl světa leží mimo tento svět

20. století

EXISTENCIALISMUS ¹⁷⁾

- něm. zakladatelé: Jaspers, Heidegger
- předchůdci: Kierkegaard (city a pocity jsou stejně základní jako rozum)
- zabývá se mezními vztahy: úzkost, pocit hnyu
- vztah svobody a odpovědnosti
- inspirace: Dostojevský, Kafka (pocit absurdity, odcizení)

J. P. Sartre - lidská podstata se utváří během života „Bytí a nicota“, Hnus (Nevolnost)

G. Marcel - žák Bergsona

Křesť. Existencialismus - být x mít - být má být hlavní

téma naděje - souvisí s křesťanskou orientací

- jeden ze zakladatelů filos. dialogu (orientace člověka se vytváří na dialogu s druhými)
- problém, mystéria

mít x být - „potřeba bytí“ - je potlačována moderní civilizací

- život zakotvený ve funkcích - pocit prázdnoty uprostřed plného života

- hl. téma: tajemství, naděje (vidí ji ve všem), smysluplnost (= plné bytí – nic, co mohu mít - mám na tom účast); mít = vnější → tělo není mít

- vymezení zla - souvisí s lidskou přirozeností, problematikou svobody

Camus - zpracoval Dostojevského

- ateistická větev
- netematizuje problém naděje
- Mýtus o Sisyfovi* - musí valit balvan, ale nikdy nedojde k cíli
 - snaha o naplnění optimismem
 - člověk se má stále snažit o dobro, i když ví, že ho nemůže dosáhnout
- hl. otázka: Spáchat sebevraždu?
 - člověk hledá smysl ve světě, jistotu, že jsme součástí nějakého vyššího procesu, který spěje k cíli, řád → žádný systém nemá smysl (neobstojí před kritikou) → pocit absurdity → sebevraždy
- existence je schopná transcendence → lze uvažovat o jejím smyslu
- nad všem zvítězí konečnost (smrt) = bytí je konečné → filosofie konečnosti

PRAGMATISMUS ¹⁸⁾

- zakladatel - William James; USA
- americká verze logického empirismu
- důraz na praxi (pravdivá filos. je jen ta, co se uskuteční)
- pluralismus - mnoho-názorovost; propojeno s demokracií
 - hledá formu společného soužití - neodsuzuje náboženství ani vědu
- společné s: marxismem - něco se osvědčí v praxi
- positivismem - věda a vědní poznání
- iracionalismem - důraz i na jiné než vědecké věci

FILOSOFIE ŽIVOTA (Iracionalismus) ¹⁶⁾

- souhrn nevědeckých směrů, které kladou důraz i na nevědecké věci → intuice

F. Nietzsche - Německo

- primární není rozum, ale vůle (vůle k životu)
- myšlenka "nadčlověka" - nejdokonalejší forma, bez pudů
- poetický styl myšlení
- kritika společnosti a křesťanství (spis Antikrist)

H. Bergson - Francie

- princip životní síly - vede k tvořivému vývoji
 - existuje ve všem; projev v morálce i náboženství
 - intuice může určit kvalitu (narozdíl od Descarta)
- intelekt - v protikladu k životní síle
 - nutný pro vědu, techniku, ale nelze do něj transformovat život (byl by smutný)
 - zabývá se kvantitou
- společnost
 - demokratická - nacházení nového
 - uzavřená - neumožňuje změnu; založena na jediné ideologii (náboženství)

→ existencialismus (jeho žáci)

FENOMENOLOGIE 19)

- zakladatel E. Husserl
- navazuje na I. Kanta
- zabývá se jen tím, jak se nám věci jeví - fenomény vědomí (věci o sobě jsou nám nedostupné)
- vědomí - je vždy na něco zaměřeno - jinak se zaměřuji na jiný jev → záleží na druhu *intence* (zaměření)
- věda - kritika vědy ve spise Evidence věd
 - naučila nás poznat část, ale nepoučuje o hodnotách, o tom, co máme dělat
 - dobrá k poznání dílčích aspektů světa (objekt.), ale ne syntéza
 - věda "neuspokojila" předpoklad osvícenství, že lidi povede

PŘIROZENÝ SVĚT 19)

- každodenní prožívání x svět vědy
- nalézá se ve vědomí = hodnoty (smysly)
- často si ho neuvědomujeme jako přirozený svět → myslím stále podle vědeckých pojmů
 - svět vědy, rekonstruovaný svět (km, s...)
- svět smyslu života a hodnot - důraz na odpovědnost a svobodu

Jan Patočka - navazuje na Husserla → kritika vědy a techniky

- svoboda x odpovědnost - člověk je předem členěn do vžitého světa - mýtu → když z něj vystoupí přijímá *svobodu a odpovědnost* - přebíráme závazek vůči světu → myšlenka péče o duši (Sokrates, Platón)
- 1. mluvčí Charty 77
- zemřel při výslechu